

О. В. Бойко, д.е.н., доц.

ORCID 0000-0003-0719-8921

e-mail: lvbojko@yahoo.com,

*Приватний заклад вищої освіти
«Східноєвропейський університет
імені Рауфа Аблязова», м. Черкаси,*

Н. В. Гаврилова, к.е.н., доц.

ORCID 0000-0001-5366-1820

e-mail: nh.15426378@gmail.com,

*Центральноукраїнський національ-
ний технічний університет,
м. Кропивницький,*

О. В. Щепка, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти

ORCID 0009-0003-3616-6395

e-mail: shchepka_o_v@aspirants.pstu.edu,

*ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет», м. Дніпро*

ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ДІЯЛЬНОСТІ КО- РПОРАТИВНИХ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКОВОГО І МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Реалії сьогодення доводять, що корпоративні інтеграційні структури вимушені шукати ресурси для подальшого опору негативним факторам, результатами впливу яких є масштабна декапіталізація. Наслідки кризи продовжують дестабілізацію соціально-економічних процесів, тому у найближчий час не має обґрунтованих підстав сподіватися на відновлення докризових позицій. Сформовані соціально-економічні зв'язки потребують реструктуризації відповідно до нових ринків збуту, пошуку контрагентів договорів, що вимагає залучення додаткових ресурсів, зокрема, часу. Таким чином, результати дослідження життєздатності корпоративних інтеграційних структур, здійснені поза увагою

поширення дезінтеграційних процесів, лише частково відображають дійсність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія життєздатності соціально-економічних систем розроблена С. Біром [1], який визначав її як «систему, яка здатна нескінченно довго зберігати й підтримувати самостійне існування. Вона має власний механізм для самостійного вирішення проблемних ситуацій, які виникають» [1]. Теорія набула розвитку у науковій школі д.е.н., проф. Ю. Лисенка [2], який трактує її наступним чином: «життєздатність – це можливість функціонування економічної системи (ЕС) протягом необмеженого періоду часу в умовах дії збурюючих факторів при прийнятному рівні ефективності» [2]. В свою чергу, науковий підхід Л. Сергєєвої визначає життєздатну систему, як «систему, що здатна нескінченно довго зберігати та підтримувати самостійне існування властивостями саморозвитку, а саме: стійкістю, надійністю, живучістю, вмотивованістю» [3]. Концепція життєздатності соціально-економічних систем набула подальшого розвитку шляхом адаптації її положень до особливостей функціонування податкової системи [4], банківського сектору [5], промислових підприємств [6].

Об'єктивна складність, суперечливість формування та розвитку корпоративних інтеграційних процесів досліджуються на стику положень економічних теорій: вільної торгівлі, абсолютних і відносних переваг, експортної бази, факторів виробництва, стадій життєвого циклу, міжнародної конкуренції, ієрархічних систем, управління змінами, диверсифікації ризиків, меркантилізму, синергетики, парадокса Леонтьєва, мінімізації трансакційних витрат та інших. Результати досліджень представлені в наукових роботах таких відомих вчених як: П. Буряка, О. Гуцалюка, М. Кизима, А. Пилипенко, С. Якубовського І. Ярошенко, та інших. Проте, концептуальні положення теорії життєздатності соціально-економічних систем в сфері функціонування та розвитку інтегрованих корпоративних структур не вивчалися.

Враховуючи вагомість життєздатності як властивості будь-якої соціально-економічної системи, що функціонує та розвивається в умовах непередбачуваності, подальшого дослідження потребують як теоретико-методичні, так і прикладні засади в межах сфери діяльності інтегрованих корпоративних структур.

Метою статті є обґрунтування концептуальних положень життєздатності інтегрованих корпоративних структур національної економіки як результату розвитку інтеграційно-дезінтеграційних процесів.

Результати. Особливості умов ведення та ефективність бізнесу, суперечливість його розвитку в Україні, одночасно виступають як результатом так і передумовою розвитку інтеграційно-дезінтеграційних процесів, суть яких наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Категоріальний апарат інтеграційно-дезінтеграційних процесів

<i>Ознака – зростання масштабів центрових тенденцій [7]</i>	<i>Ознака – зростання масштабів відцентрових тенденцій [7]</i>
Інтеграція – (лат. integratio – відновлення, цілий) – поступове зближення та об’єднання економічних суб’єктів у процесі їх взаємодії (взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозбагачення та ін.) [8]	Деінтеграція – розпад цілісної структури, поділ її на частини, складові елементи, послаблення, порушення та розрив зв’язків і відносин в цілісній системі [8]
Економічна інтеграція – свідомо і плано-мірно регульований процес міжнародного поділу праці, зближення економік і формування сучасної високоефективної структури національних господарств, формування глибоких і стійких зв’язків в основних галузях економіки, науки і техніки, розширення і зміцнення міжнародного ринку цих країн, удосконалювання товарно-грошових відносин [10]	Соціально-економічна дезінтеграція виражається в ослабленні міжрегіональних економічних зв’язків внаслідок посилення замкнутості регіональних господарських комплексів чи збільшення ролі зовнішньо-економічних зв’язків, що заміняють міжрегіональні зв’язки всередині країни [9]
Інтеграційний процес – процес становлення нової цілісності в результаті упорядкування, узгодження й об’єднання в просторі і в часі структур і функцій вже існуючих відкритих систем на кожному з рівнів їхньої організації [1]	Деінтеграційний процес – зміни внутрішньої єдності економічного простору та бізнес-одиниць, ослаблення економічних зв’язків між ними [1]

Їх перерозподіл у часі та просторі формує нові, трансформує, послаблює та руйнує існуючі соціально-економічні зв’язки, із часом виявляючи тим самим життєздатні інтегровані структури. Інтенсивність та час на переналаштування інтегрованої структури соціально-економічної системи визначаються масштабами та причинами, що обумовили характерні зміни. Істотними вважаються причини дезінтеграції, що виникають ззовні як наслідок конкуренції, науково-технологічного прогресу тощо, також, у результаті досягнення існуючою структурою піку свого розвитку, або встановлені обмеження стримують реалізацію її перспективних змін. У такому випадку для забезпечення життєздатності необхідним є внутрішня структурна перебудова (вертикальна, горизонтальна, комбінована,

діагональна), зміна цілей, прийняття рішення щодо зміни правової форми існування тощо.

Продуктом збалансування інтеграційно-дезінтеграційних процесів виступають життєздатні корпоративні інтеграційні структури, властивості об'єднання елементів яких визначаються широким спектром рушійних сил внутрішнього та зовнішнього джерел утворення, також, ключових невизначеностей. Оптимальне об'єднання на всіх рівнях ієрархії, сферах діяльності, функціях, що забезпечують життєздатність структури, відбувається за таких умов:

- порушення (конфлікти, незацікавленість) або дотримання балансу інтересів функціонування, що визначає ступінь вмотивованості суб'єктів, які приймають управлінські рішення;

- ступінь раціональності структури підпорядкованих видів діяльності та ефективність диверсифікації супутніх їм ризиків;

- параметрична, ресурсна, технологічна, управлінська узгодженість із внутрішніми потребами та зовнішніми вимогами, наявність сумісності між елементами структури;

- не перенавантаження системи за окремими сферами (надмірне податкове та адміністративне навантаження, жорсткість контролю та умов кредитування, зростання спекулятивного капіталу тощо);

- не переважання інтенсивності протікання одних інтеграційних процесів над іншими (політичним над соціально-економічним відтворенням; посилення податкового тиску на тлі зниження капіталізації, дохідності; військова агресія в умовах нерозвинутого громадянського суспільства тощо);

- раціональність диференціації ресурсів, ефективність диверсифікації ризиків, обґрунтована поляризація працівників за доходами, вільність доступу до впровадження перспективних змін, забезпечення розвитку та інше;

- прогресивного державного регулювання соціально-економічних трансформацій, впровадження реформ.

Щільність життєздатних інтеграційних структур на територіальну одиницю визначає однорідність її економічного простору та раціональність забезпечення добробуту суспільства. Крім того, рівномірність розподілу життєздатних інтеграційних структур регулюється встановленими обмеженнями соціального, політичного та економічного характеру та силами тяжіння між цілісною структурою та її внутрішньої дезінтеграцією процесів.

Типологія інтеграційних та дезінтеграційних процесів формується в контексті періоду та характеру інтенсивності їх протікання

(довготривалі-помірні, короткострокові-різкі тощо), причини виникнення (вимушені, нав'язані ззовні, обумовлені логічними умовами необхідної дійсності, у результаті еволюціонування структури тощо).

Перевищення темпів інтенсивності інтеграційних процесів над темпами дезінтеграційних в контексті концепції життєздатності соціально-економічної системи формує запас:

- надійності інтегрованої структури в частині спроможності досягати поставлених нею цілей власними силами та ресурсами у довготривалому періоді;

- стійкості інтегрованої структури щодо спроможності зберігати обраний тип моделі її побудови та виконувати множину покладених функцій під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища.

Надійність та стійкість, як базові елементи життєздатної інтегрованої структури, забезпечують її функціонування в умовах дійсності. Тоді як, розвиток інтегрованої структури визначається:

- силою вмотивованості об'єднання та встановлення зв'язків (структура зацікавлених осіб формує структуру інтересів, мотивів, переважаня одних над іншими, визначає їх пріоритетний вектор діяльності);

- наявним потенціалом власного довготривалого відтворення в економічному просторі (збереження ринкових позицій за всіма напрямками діяльності, витримка конкурентної боротьби за попит та сегменти ринку);

- спроможністю генерувати синергетичний ефект від інтеграції та оптимальністю побудови для забезпечення виходу структури на життєздатну траєкторію розвитку;

- доцільністю обраного типу моделі управління та принципів диверсифікації ризиків.

Базові ризики функціонування інтегрованих структур формуються відповідної до:

- встановленої ієрархічною побудовою структури, що визначається: множиною суб'єктів господарювання, кількістю та характером зв'язків між ними, обмеженнями їх у доступі до прийняття управлінських рішень та розподілу ресурсів, також, цілями об'єднання;

- узгодженості між обраною моделлю функціонування та внутрішніми і зовнішніми флуктуаціями факторів впливу;

- прийнятими правилами взаємодії із зовнішнім середовищем, які характеризуються ступенем налагодження зв'язків, зо-

крема, із представниками владних інститутів, контролюючих органів, конкурентами, постачальниками, бізнес-партнерами тощо;

– кореспонденцією: цілей об'єднання із можливостями інтегрованих суб'єктів; ієрархії структури, функцій із напрямками об'єднання;

– доцільності та своєчасності об'єднання, тобто, вставлення відповідності між потребами соціально-економічної системи держави (регіону, галузі) на поточний період із потенціально-можливим ефектом від об'єднання суб'єктів;

– міри досягнення максимально можливої складності структури. Відповідно до концепції життєвого циклу галузі, у разі недосягнення граничних меж, інтегрована структура має перспективи розвитку (перехід на інший етап життєвого циклу), в іншому випадку, потенціал розвитку у визначеному напрямі вичерпано.

Структурна складність корпоративних інтегрованих структур із часом тільки зростає (табл. 2).

Таблиця 2

Структурна складність інтегрованих структур

Найменування інтегрованої структури	Кількість інтегрованих компаній	Види діяльності
1	2	3
Систем Кепітал Менеджмент	662	агропромисловий комплекс, нерухомість, гірничо-металургійний комплекс, ГЕК, машинобудування
Група ДФ	304	гірничо-металургійний комплекс, хімічна промисловість, засоби масової інформації, паливно-енергетичний комплекс
Укрлендфармінг	741	агропромисловий комплекс, харчова промисловість
Приват	1609	фінансові послуги, засоби масової інформації, нафтопереробка, гірничо-металургійний комплекс, торгівля паливом
Істван	380	гірничо-металургійний комплекс, засоби масової інформації
Смарт-Холдинг	308	агропромисловий комплекс, нерухомість, машинобудування, гірничо-металургійний комплекс, паливно-енергетичний комплекс та інші
Індустріальний союз Донбасу (ІСД)	262	ГЕК, гірничо-металургійний комплекс, будівництво
Фінанси та кредит	232	фінансові послуги, нерухомість, гірничо-металургійний комплекс, машинобудування

Закінчення табл. 2

1	2	3
Енергетичний стандарт	190	паливно-енергетичний комплекс та машинобудування
Група братів Суркісів	116	паливно-енергетичний комплекс
Мотор Січ	154	машинобудування, окремо виділяють банківську групу Мотор-Банк
Донецьксталь	122	агропромисловий комплекс, гірничо-металургійний комплекс
Група родини Черняк	96	харчова промисловість та інші
Т.Б. Фрут	38	харчова промисловість, агропромисловий комплекс та інші

На разі класичні типу інтеграції структур, зокрема, вертикально-, горизонтально-орієнтовані, розвинуто до діагональних, комбінованих корпоративних утворень. Тим самим, суб'єкти господарювання адаптуються до ринкових умов, коли за рахунок диверсифікації ризиків між елементами обраної множини видів діяльності, маневрування технологічною складністю та ефективним управлінням забезпечується їх власна життєздатність.

Генерований синергетичний ефект інтегрованих структур акумулює дохідність, перерозподіл якої демонструє вагомість їх бюджетоутворюючої ролі (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги податкових надходжень до зведеного бюджету України, сплачені інтегрованими структурами, млрд грн

Сплачені інтегрованими структурами, млрд грн	На 01.01. 2021 р.	На 31.12. 2021 р.	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
Найменування групи				
SCM	27,5	36,1	8,6	131,27
SKM/ДТЕК	16,4	18	1,6	109,76
SKM/Метінвест	6,8	13,8	7	202,94
Приват	8,1	12,4	4,3	153,09
НАЕК «Енергоатом»	5,7	8,7	3	152,63
УКРЗАЛІЗНИЦЯ	6,9	6,96	0,06	100,87
АТБ-Маркет	4,1	4,8	0,7	117,07
EastOne (Інтерпайп)	2,2	2,9	0,7	131,82
Group DF	3,1	2,4	-0,7	77,42

Так, темпи приросту значних за обсягом податкових надходжень на кінець 2021 р. становили: SCM у 31,27%, SKM/ДТЕК на

9,76% , Приват – 53,09%, НАЕК «Енергоатом» – 52,63%, УКР-ЗАЛІЗНИЦЯ – 0,87%, АТБ-Маркет – 17,07%, EastOne (Інтерпайп) – 31,82%. Більше ніж у двічі зросли обсяги податкових надходжень у 2021 р. у SKM/Метінвест, тоді як показники Group DF демонструють зниження на 22,8%. Таким чином, вагомість вкладу інтегрованих структур в бюджет стрімко зростає, що вимагає відповідної уваги з боку влади. Складність консолідованої звітності результатів діяльності, розгалуженість цілей та процесів функціонування інтегрованих структур вимагає застосування відповідного аналітичного інструментарію для їх дослідження, зокрема, діаграми аналізу ключових факторів (Cause and Effect Diagram).

Перевагами аналітичного інструменту є групування причинно-наслідкових зв'язків формування життєздатності інтегрованої структури Ls між рушійними силами різних рівнів ієрархії їх вагомості. До рушійних сил першого порядку (ключові) відповідно до концепції життєздатності соціально-економічних систем віднесено: стійкість, St, якій відповідає структурна складність утвореної системи, Sc; надійність, R, що представляє потенціал технологічної складності структури, Tc; вмотивованість, M, яка визначає структуру вмотивованих цілей та систему управління їх досяжністю, Mm; живучість, S, визначається довготривалістю функціонування на ринку, поточним етапом життєвого циклу, Csm. Кожна із рушійних сил деталізується на рівні глибшого порядку із визначенням факторів, що її підсилюють та стримують. Поглиблення здійснюється до кінця можливого поділу.

Таким чином, перехід загального до детально-пояснювального структурування факторного середовища дає змогу встановити найістотніші причини, що обумовили певний рівень життєздатності інтегрованої структури. Розглянутий підхід дає змогу забезпечити аналітичними висновками, формалізація яких стане підґрунтям процедури оцінювання життєздатності інтегрованої структури як функції її структурної та технологічної складності, вмотивованості управління та циклічності розвитку на ринку чи галузей національної економіки.

Висновки. Збалансованість інтеграційно-деінтеграційних процесів формують платформу життєздатних інтегрованих структур, розшарованість якої забезпечує широким спектром можливостей формування перспективних зв'язків.

Структурна та технологічна складність, обраний тип управління системою в умовах галузевої циклічності, у сукупності визна-

чають тенденції функціонування та розвитку інтегрованої структури, дослідження яких вважається перспективним саме в контексті положень концепції життєздатності соціально-економічних систем.

Перспективами подальших наукових досліджень є обґрунтування методичного підходу кількісного оцінювання життєздатності інтегрованої структури.

Література

1. Андрищенко І. Є. Формування життєздатності промислових підприємств: монографія. Маріуполь: ПДТУ, 2017. 251 с.
2. Бондар Ю. А., Дорошенко Т. М. Економічна безпека підприємства як фактор забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 1 (78). С. 70-82.
3. Бондар Ю. А. Глобальна корпоратизація фінансових ринків. *Економіко-правові дискусії*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих учених (м. Кропивницький, 14 квіт. 2021 р.). Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. С. 251-254.
4. Гуцалюк О. М., Лозова Т. П., Скопцов К. В., Ксенофонтов Д. В. Економіко-цифрове моделювання реінжинірингу фінансової діяльності вітчизняних підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 1 (44). С. 106-113.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Київ: Видавничий центр «Академія». 2000. Т. 1. 864 с.
6. Kolodynskyi S., Hutsaliuk O., Kramskyi S., Zakharchenko O. Internet Marketing and Structural Changes e-Commerce in Ukraine. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 4 (70). С. 38-44. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4\(70\)-38-44](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4(70)-38-44).
7. Кондратюк В. В. Інтеграційні процеси: поняття, підходи, закордонний досвід. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2007. Вип. 12. Ч. 2. С. 215-219.
8. Кучерова Г. Ю. Обґрунтування оцінювання життєздатності податкової системи. *International Scientific Journal Euro-American Scientific Cooperation*. Hamilton, Canada: «Accent Graphics Communications», 2016. Vol. 12. P. 12-15.
9. Сергеева Л. Н., Бакурова А. В., Воронцов В. В., Зульфугарова С. О. Моделювання структури життєздатних соціально-економічних систем: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2009. 200 с.
10. Якубовський С. О. Процеси економічної дезінтеграції та їхнє моделювання. *Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер.: Економічні науки*. 2012. № 15 (2). С. 3-8.

References

1. Andriushchenko, I. Ye. (2017). Formuvannya zhyttiezdatnosti promyslovykh pidpriemstv [Formation of viability of industrial enterprises]. Mariupol, PDTU. 251 p. [in Ukrainian].
2. Bondar, Iu. A., Doroshenko, T. M. (2022). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva yak faktor zabezpechennia efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi dialnosti [Economic security of the enterprise as a factor of ensuring the efficiency of foreign economic

activity]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti – Development of transport management and management methods*, 1 (78), pp. 70-82 [in Ukrainian].

3. Bondar, Iu. A. (2021). Hlobalna korporatyziatsiia finansovykh rynkiv [Global corporatization of financial markets]. *Ekonomiko-pravovi dyskusii [Economics-legal discussions]*: Proceedings of the II International science and practice Internet Conf. student, graduate student and young academician. (pp. 251-254). Kropyvnytskyi, LA NAU [in Ukrainian].

4. Hutsaliuk, O. M., Lozova, T. P., Skoptsov, K. V., Ksenofontov, D. V. (2023). Ekonomiko-tsyfrove modeliuвання reinzhynirynhu finansovoi diialnosti vitchyznianykh pidpriemstv [Economic and digital modeling of reengineering of financial activities of domestic enterprises]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (44), pp. 106-113. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).106-113](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).106-113) [in Ukrainian].

5. Ekonomichna entsyklopediia: In 3rd vol. [Economic encyclopedia: in three volumes]. (2000). Vol. 1. Kyiv: "Akademiya" Publishing Center [in Ukrainian].

6. Kolodynskyi, S., Hutsaliuk, O., Kramskyi, S., Zakharchenko, O. (2022). Internet Marketing and Structural Changes e-Commerce in Ukraine. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*. 4 (70). pp. 38-44. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4\(70\)-38-44](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4(70)-38-44).

7. Kondratiuk, V. V. (2007). Intehratsiyni protsesy: ponyattia, pidkhody, zakordonnyy dosvid. Intehratsiyni protsesy: poniattia, pidkhody, zakordonnyi dosvid [Integration processes: concepts, approaches, foreign experience]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences*, 12(2), pp. 215-219 [in Ukrainian].

8. Kucheroва, H. Yu. (2016). Obgruntuvannia otsyniuvannia zhyttiezdatnosti podatkovoi systemy [Rationale for assessing the viability of the tax system]. *International Scientific Journal Euro-American Scientific Cooperation*, 12, pp. 12-15. Hamilton, Canada, "Accent Graphics Communications" [in Ukrainian].

9. Serhieieva, L. N., Bakurova, A. V., Vorontsov, V. V., Zulfugarova, S. O. (2009). Modeliuвання struktury zhyttiezdatnykh sotsialno-ekonomichnykh system [Modeling the structure of viable socio-economic systems: monograph]. Zaporizhzhia, KPU. 200 p. [in Ukrainian].

10. Yakubovskiy, S. O. (2012). Protsey ekonomichnoi dezintehratsii ta yikhnie modeliuвання [Processes of economic disintegration and their modeling]. *Visnyk Mizhnarodnoho slovianskoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky – Bulletin of the International Slavic University. Ser.: Economic Sciences*, 15 (2), pp. 3-8 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 06.11.2023 р.